

MELLÉKLET

A Melléklet a Nemzeti Örökség Intézete szakmai közreműködésével készült.

MEGTARTÓ EMILÉKEZET

Az őszi első fele az emlékezésé, a természet is színes pompával készül nyugalomra térni. De az magyar sajátosság, hogy október az aradi vértanúk emléknapjával indul, majd mindenszentek ünnepét és halottak napját az 1956-os forradalmunk kezdetének és leverésének két fontos dátuma – október 23. és november 4. – fogja közre. Utóbbi az emlékezés napja is.

SZÖVEG –
SZÁM KATI

Őseink és hőseink

A személyes és nemzeti emlékezet megtartó hálójáról beszélgettünk **Móczár Gáborral**, a Nemzeti Örökség Intézetének főigazgatójával.

♦ **Hogyan függ össze a család őseire való emlékezés és a nemzeti nagyságok emlékének ápolása? Utóbbihoz is a családban tanuljuk meg az alapokat?**

– A legtöbb ember ismeri a szüleit, jó esetben a nagyszüleit, esetleg a dédszüleit, és családjának jelenét meghatározza, hogy kik voltak az elődök, honnan jöttek. Ez befolyásolja az identitásunkat, az élethez való viszonyunkat. Régebben faluhelyen, a többgenerációs együttélésben az emlékezés mindennapi élmény volt a gyerekek és a családok számára. Jelen voltak, amikor a nagyszülők megöregedtek és meghaltak, amikor fölrvatalozták a szeretett halottat, és együtt elsírták. A temető nem volt messze, a mindennapok része volt a sír gondozása, a kijárás születésnapokon, halottak napján. A városi embernek sokkal kevesebb hétköznapi kötődése van, de azt tapasztalom, hogy ha alkalma adódik erre, az mélyen megérinti. Kiment a divatból gyerekekkel temetőbe járni, pedig fontos szerepe van az identitásukban annak, hogy a szülők a sírnál történeteket mesélnek vagy imádkoznak az elhunytakért, sokat jelentenek a kis rituálék, például, hogy letisztítják a sírt, koszorút vagy gyertyát visznek. Ha egy történelmi temetőben járunk, akkor arra is van lehetőség, hogy a felnőttek egy-egy történelmi személyiség sírjához is elvigyék a gyerekeket, akik a nemzetet munkájukkal, életükkel, odaadásukkal meghatározták.

– **A mai nagyszülői és idősebb szülői generáció gyerekkorában az intézmények előjoga volt a nemzeti emlékezet ápolása, a XX. század halottaira bizonyos időszakokban nem is volt szabad egy-egy család értékrendjének vagy traumáinak fényében emlékezni. Hogy lehet pótolni a hiányt, a mintát?**

– Ma már nincs akadály, hogy ez a családok feladata lehessen. Az igazi korlát az, hogy akik ezt nemzedékeken keresztül nem hozták magukkal, akiknek korán meghaltak a szülei, akik elköltöztek, azok ezt a hagyományt nem tudják továbbadni. Az elsődleges színtere az emlékezésnek a család kell hogy legyen, de ott, ahol ez nem lehetséges, fontos szerepe van az iskolának. És érzékenyen kell kezelni, hogy nem feltétlenül van minden összhangban azzal, amit a gyermek otthon hall.

A Nemzeti Örökség Intézetének feladata, hogy azt az épített vagy szellemi örökséget, amely a nemzeti és történelmi emlékhelyeinken fellelhető, a fiatalokhoz is közel hozza az élményszerű tudás alkalmazásával.

A tavaly elindult Nemzeti Emlékezetpedagógiai Programmal a NÖRI a teljes köznevelési intézményrendszerhez kapcsolódik. A diákok állami támogatással, iskolai szervezésben, az intézet által a kezükbe adott tartalmas és kreatív tananyag-feldolgozó módszertannal keresik fel az emlékhelyeket.

A Nemzeti Emlékezetpedagógiai Program célja az, hogy a NÖRI támogatásával minden diák a tanulmányai során eljusson valamelyik nemzeti vagy történelmi emlékhelyre, ahol találkozhat az élő történelemmel.

– Az említett történelmi sajátosságok miatt az intézményeknek sincs feltétlenül nagy gyakorlata ebben. A Nemzeti Örökség Intézetének az ilyen edukáció volna az egyik feladata?

– A gondolat, hogy a nemzeti emlékezettel foglalkozni kell, 1999-ben merült fel az állami temetésekkel, a kiemelt személyiségek búcsúztatásával és a nemzeti gyásszal kapcsolatban. Itt Jókai Anna író nevét feltétlenül meg kell említenünk, aki az európai keresztény emlékezet-kultúra legjelesebb képviselője volt Magyarországon. Magyarország Kormánya létrehozta a Nemzeti Kegyeleti Bizottságot, és létrejött a Nemzeti Sírkert intézménye, amely az állam által védett, kiemelt gondossággal kezelt sírok ügyét vállalta magára. Ma már több mint hétszáz helyszínen körülbelül hatezer-kétszáz van belőlük az országban. Ezek esetében az állam átvállalja a család-tól a gondoskodást. A testület a nevét később Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottságra változtatta, és létrejött 2002-ben a nemzeti és történelmi emlékhelyek fogalma, amellyel a nemzeti emlékezet pillérei már nem csupán a sírhelyek voltak. Szépen fokozatosan fölépült az országban az a mára huszonegy nemzeti és hatvankét történelmi emlékhelyből álló hálózat, amelyet a nemzet történelme szempontjából kiemelt fontosságú, sorsfordító események helyszínei alkotnak. Ezek a helyszínek akkor töltik be igazi hivatásukat a nemzeti emlékezetben, ha át tudjuk a rajtuk keresztül érkező üzenetet adni a következő nemzedéknek. A Nemzeti Örökség Intézete közel két éve határozottan ebbe az irányba próbálja erősíteni a tevékenységét. Tavaly elkezdtük a Nemzeti Sírkert helyszíneinek megjelölését is: az országosan mintegy hétszáz temetkezési hely bejáratához úgynevezett okos parcellakövet állítunk, a tetején van egy QR-kód, amely az ott nyugvó fontos halottaink életrajzához és az országos hálózathoz vezet a látogatót, és egységes arculatú térkép is mutatja, hogy a temetőben a nemzet szempontjából fontos emberek nyugszanak. Ugyanígy fontos része ifjúságnevelési elképzeléseinknek a nemzeti és történelmi emlékhelyek hálózata, amelyre a Nemzeti Emlékezetpedagógiai Programunkat kezdjük építeni. Az iskolai történelemoktatáshoz – vagy akár osztályfőnöki vagy magyarórához kapcsolódva – alapos iskolai előkészítést követően, a helyszínrre kilátogatva a tanár egy pontosan kidolgozott módszertani kézikönyv segítségével tud tanítani. A helyszínen elvégzett csoportos, kreatív feladatokkal és megszerzett tapasztalatokkal, élménnyel erősebb érzelmi kötődés alakul ki

a gyermekekben. Az egésznek az a lényege, hogy egy erős lenyomatot próbáljunk meg az emlékezetben létrehozni, ami később visszaviszi őket a helyszínre, amit szívesen megosztanak másokkal, egyszer majd szülőként, nagyszülőként is. Az emlékezés nem passzív fogalom, valamiféle cselekvésben kell végződnie.

– Online hálózatról esett szó, és közben az jut eszembe, hogy az emberek között és a közösségekben is valamilyen identitásmegetartó emlékezháló lehetne kialakítani, amelynek fontos csomópontjai lehetnének az őseink és a nemzeti nagyságaink. És hogy a fővárosban ez nem is olyan egyszerű. Vidéken egy kisebb településnek egy-két híres szülőtte van, akire minden helybeli büszke, de egy nagyvárosban nagy a választék. Amiből pedig sok van, annak sokszor kisebb az értéke.

– Igen, egy kis település meghatározó személyisége egészen kicsi kortól kezdve része az ottaniak életének. Látják a szobrárt a főtéren, hallják a nevét az iskolában, óvodában, megkoszorúzzák a sírját, elmennek a hozzájuk kapcsolódó emlékhelyekhez. A városban ez sokkal személytelenebb. Ahogy az emberek is kevésbé ismerik egymást, a helyszínekhez való kötődés kialakítása is sokkal nehezebb. Ha egy kisebb településen lévő védett sírt egy iskolai közösség gondoz, azzal bekerül ebbe a látható nemzeti emlékezeti vérkeringésbe, és a gyerekekben is ki tudnak alakítani egy erősebb kötődést az iskolából kilépve. A másik nagy kihívás, hogy önkéntelenül is próbáljuk a digitális eszköztárat használni, de ott olyan hatalmas a zaj, hogy tudatosság nélkül elveszünk benne. A végén pedig a személyes kapcsolatot úgysem lehet – és nem is szabad! – megúszni, hogy mindez ne csak információ maradjon.

– Sokat beszélünk a személyek transzgenerációs min-táiról. Egy nemzet esetében is meghatározók lehetnek az öröklött megküzdési stratégiák?

– Abszolút. Sokan beszélnek arról, hogy van egyfajta családi narratív öröklődés, és nagyon erősen rákódolja a későbbi generációkat arra, hogy ők is ugyanígy viselkedjenek. Például, ha egy családban a nő azt mondogatják, hogy „mi korábban szülünk”, az meghatározza az újabb generációk hozzáállását, sőt okozhatja a gyermekek idő előtti megszületését is. A nemzeti emlékezettel is így vagyunk, ezért meg kell ismernünk azokat az alapokat, amelyek ezt az országot, ezt a népet eljuttatták idáig, a szituációkat, amelyekben kritikus döntésekkel jó vagy rossz

irányba fordultak, mert ezeket a stratégiákat hozzuk magunkkal. A történelemben rengeteg olyan ismétlődő minta van, amelyből a későbbiekre vonatkozóan, vagy akár egy jövőbeni esemény befolyásolásához következtetéseket lehet levonni. Ismerjük meg azokat az elődöket, akik a saját komfortzónájukból kilépve, döntési helyzetekben nem saját érdekeiket követték, hanem másokét helyezték előre. A *Sorsfordítók* animációs sorozatunkon keresztül főleg az ifúságnak szeretnénk megmutatni ezeket a hősöket, a fiatalokat megszólító eszközökkel, formavilággal, színvilággal, pörgős forgatókönyvvel. A mi nemzedékünk békében nőtt föl, keveset tudott a diktatúráról, nem tapasztaltuk meg a kiélezett, életveszélyt jelentő konfliktushelyzeteket. Sokan tartanak attól, hogy a mai fiatal generációban pláne nincs meg az az átörökölt tapasztalat és cselekvési képesség, amely támogatná őket, ha nehéz helyzetbe kerülnének.

– Személyesen kaphatunk ehhez segítséget, de ki a nemzet pszichológusa?

– Jó kérdés, de az is, hogy a nemzetnek szüksége van-e egyáltalán pszichológusra. Leginkább szerintem önreflexióra van szüksége. Szembesülni a múlttal, megtalálni a múltban mindazt, ami büszkeségre adhat okot, és azt jól magunk elé helyezni, helyszíneken, emlékezésben, ünnepeken. A múlt negatív történéseivel is foglalkozni kell, nem lehet szőnyeg alá söpörni egy trianoni veszteséget, de értelmesen kell róla beszélni. A következő három évünk egyik kiemelt feladata, hogy a mohácsi csata ötszáz éves évfordulójára készülünk. Nem az áll a középpontban, hogy Mohácsnál minden elveszett, hanem hogy volt egy közép-európai összefogás, közel negyvenezer harcos a halálba ment, majdnem tíz nemzet küldött Európából katonákat. Túlnyomó többségük meghalt, mert önfeláldozással egy esélytelen küzdelemben is védtek valami értéket, és ennek hosszú távon kamatozó erkölcsi jelentősége van. És bármennyire is nem látszott még akkor, de az ország százhatvan év alatt sem veszítette el az identitását.

– Valamiféle történelmi empátia hiányzik, hogy az adott korba helyezjük egy-egy ember nagyságát, és ne az utólagos vélt tudás birtokában értékeljük?

– Az utókor mindig ítéletet mond, legtöbbször úgy, ahogy az akkori politikai érdek kívánja. Erre jó példa Görgei Artúr, akit majdnem a haláláig a nemzet árulójaként tartották számon, miközben Görgeinek a világosi fegyverletétel során a legnehezebb helyzetben kellett felelős

döntést hoznia. Megmentett huszonnyolc és fél ezer fiatal magyar életet, akik a szabadságharc után újra tudták építeni az országot, de ezzel a saját történelmi nimbuszát feláldozta. Ezért lett ő a *Sorsfordítók* sorozat első szereplője. Nagyon érdekes látni, hogy a leszármazottai is ebből az életvédő magatartásból eredeztetik a maguk értékeit: Görgey Zsuzsanna aktív és harcos élet- és magzatvédő ma Magyarországon. A másik fontos téma, amely Salkaházi Sára személyén keresztül megjelenik a *Sorsfordítókban* a magyar és nem magyar zsidómentő emberek bemutatása, akik elképesztő embermentő munkát végeztek a II. világháború alatt.

– Jókai Annára visszatérve, akinek számomra legkedvesebb regénye a *Ne féljetek*, felmerül a kérdés: általában mitől fél az, aki nem akar az ősökkel, a halottaival foglalkozni? A saját életének végességétől, vagy hogy nem tud szembenézni az ősei döntéseivel?

– Sok mindentől félünk. Nem véletlen a krisztusi mondat: „Ne féljetek!”, amely II. János Pál pápa egyik kiemelt jelmondata volt, és most Ferenc pápa is ugyanezt hangsúlyozza. Szorongunk a saját tökéletlenségünkötől, az elődeink traumái miatt, aggódunk az utódaink sorsáért. Én szerencsés vagyok ebből a szempontból...

– Mert aki tulajdonképpen egy temetőbe jár dolgozni, az naponta szembesül a halállal?

– Nem, egyáltalán nem, hanem mert eredetileg is ilyen személyiség voltam, könnyen és gyorsan dolgozom fel a stresszhelyzetet és a problémákat, illetve alakítom ezeket elvégzendő feladatokká. A szembesülés nem csak egyéni szinten feladat. Példának okáért Klebelsberg Kunót országépítő kulturális és oktatási miniszterként pajzsra emeljük, Bethlen Istvánt, aki Trianon után az ország újjáépítésének idején miniszterelnök volt, szintén, de Horthy Miklós kormányzót, aki ennek a két embernek a „főnöke” volt, akinek az irányítása és jóváhagyása nélkül egyikük sem végezhetne volna máig tartó nemzeti büszkeségünkre számot tartó munkáját, máig nem tudjuk rehabilitálni, mert a II. világháborús veszé-
korszak miatt méltatlan bélyeget visel. Vannak bizonyos időszakok, amelyektől nagyon nehezen tudunk szabadulni. Nem szabad sem a hibákat, sem a bűnöket eltakarni, ki kell beszélni a múlttal kapcsolatos kérdéseket, de ami jó volt, amire büszkék lehetünk, azt bizony meg kell mutatni. A mi generációnk felelőssége, hogy ezt a nevelő munkát milyen hatékonyan végezzük nap mint nap. ♦

SZÖVEG –
SZÁSZ ADRIÁN

”

Nem a haláltól, hanem a halál gondolatától félünk

Az emlékezés közös energiamezőt teremt

„Ki az, ki temetőn meghatva nem érezné magát? mint gyermek, mert fél, hogy az elhunytak visszajönnék; mint férfi, mert tudja, hogy a föld senkit vissza nem ad.”
Az idézet Eötvös József írótól származik, de bárki folytathatná e sorokat, hiszen a temető senkinek sem közömbös hely. Természetes igényünk elhunyt szeretteinkre emlékezni, de az emlékezés színterét ahányan vagyunk, annyiféleképp választjuk meg.

♦ Van, aki egyáltalán nem jár temetőbe – szélsőséges esetben talán még fóbíája is van tőle –, s elhunyt hozzátartozójára inkább ott emlékezik, ahol közös élményeket éltek át együtt. Vagy bármely más helyen, amely számára a hiányolt emberhez köthető, netán utóbbinak a legfontosabb volt az életében. („Mennyit járt ide a mama, emlékeztek?”) Az is gyakori, ha valaki egyáltalán nem köti helyhez az emlékezést, sőt azt hangsúlyozza, hogy az elhunyt személy mindig mindenütt vele van.

Kézenfekvő választás – különösen mindenszentek ünnepén és halottak napján –, hogy szeretteinkre a temetőben emlékezzünk. Van, akit kifejezetten megnyugtat a sírkertek meghitt, csendes légköre, a nyüzsgő hétköznapiakhoz képest az ott átélhető tünődéssel teli lelassulás. Az így érzők egy részénél talán az eltelt idő és a már végigküzdött gyászfeldolgozás enyhített valamiképp a veszteség fájdalomán, s így képesek elfogadóbban, megbékélve felidézni az eltávozott személy alakját és a vele átélt emlékeket.

Gyakran magunkkal szemben is elvárás, hogy születésnapon, halottak napja körül többet gondoljunk arra, akit testi valójában már nem láthatunk. Az október végi, november eleji ünnepkör – ha sikerül a szó nemes értelmében ünnepként megélnünk – feloldhatja a veszteség fájdalmát. Mindezt méltó keretek közé emeli a virágok elhelyezése a síron és a gyertyagyújtás a családdal.

– „Aki előrement”, „aki már a mennyben van”, így emlegetjük eltávozott hozzátartozónkat, mivel nem szívesen mondjuk ki az ijesztő „halál” szót, ami elválasztana tőle – állítja szembe a halottak napja szikár megnevezését az általunk használt óvatosabb kifejezésekkel dr. Kalamár Hajnalka pszichológus. A szakember szerint a gyermekeket sem kell félteni a temetőlátogatástól. Sőt, könnyebben megértik az elmúlás folyamatát, ha személyes megélés köthető hozzá. Mondhatjuk nekik: „Most a papa sírjánál állunk.” Ez a személyes megélés egyébként a felnőtteknek is segít.

Ha a sírnál virágültetés vagy virágelhelyezés közben a szép emlékekről beszélgetünk, és szeretettel, kevésbé bánatos felütéssel idézünk fel régi történeteket, akkor azt erősítjük, hogy akinek a sírhelyét épp gondozzuk, azt továbbra is szeretettel vesszük körbe, és ebben a szeretetben építő, pozitív energiával vagyunk jelen.

– Nem a haláltól, hanem a halál gondolatától félünk – magyarázza dr. Kalamár Hajnalka, aki szerint pont ez az, amivel meg kell barátkoznunk. – Az időseknek meg kell küzdeniük azzal a gondolattal, hogy előbb-utóbb az életük végére érnek. Egy érett személyiségnek pedig válaszokat kell keresnie élete fontos kérdéseire, amelyek közé az elmúlás, a halál is hozzátartozik. Amint megtalálja a saját válaszait, a halálfélelme is csökken. Ez az ünnep ebben is segít.

A XX. század végétől új temetkezési szokások alakultak ki. Ilyen például a hamvak szétszórása a természetben. Ha egy szerettünk földi valójától ebben a formában búcsúzunk el, akkor természetesen nem lesz sírhegye, így családi ebédeken, közös beszélgetések során emlékezhetünk meg róla. Ma már nem ritka, hogy egy elhunyt hozzátartozókra az online felületeken emlékezünk. Az is lehet meghitt és méltó, ha szeretett halotunkról kedves emlékeket osztunk meg a közösségi médiában. Így akár a több száz kilométerre élő rokonok is csatlakozhatnak az emlékezéshez, egy online imára hívás is közös energiamezőt alakíthat ki. ♦

SZÖVEG –
SZÁSZ ADRIÁN

Végtisztesség több mint három évtized múltán

1956 eltitkolt halottjaira
a Nemzeti Gyászparkban
emlékezhetünk

Az 1956-os forradalmat véres megtorlás, koncepciók sora követte, amelyek folyamán több mint kétszáz embert végeztek ki. Fialat munkások, paraszti származású személyek is koholt vádak alapján bíróság elé, majd az ítéletek végrehajtása után jeltelen sírokba – többnyire a budapesti Új Köztemető 301-es parcellájába – kerültek. A kivégzések 1957 elején kezdődtek, de még 1959-ben is tartottak. Az áldozatokat a legnagyobb titokban temették el, hozzátartozóik egészen a rendszer 1989-es „recsegéséig-ropogásáig” nem tudhattak arról, kit hol és mikor végeztek ki, hantoltak el.

Kép: Nagy Balázs

◆ A temető főkönyvében ugyan szerepelt a kivégzettek neve, de a holttesteket nem a megszokott módon és gondossággal temették el, az emlékezést az áldozatokra pedig a hatalom több mint három évtizeden át ellehetetlenítette. Arról nem beszélve, hogy a kivégzéseken túl az utcai események, például az 1956. október 25-i parlamenti sortűz, a „véres csütörtök” is követelt nem kevés halálos áldozatot, akiknek földi maradványait többek között a Fiumei úti temető 21-es parcellájába helyezték el.

– Az első hírek 1989-ben az akkori Magyar Nemzetben jelentek meg Nagy Imre újratemetése kapcsán a holttestek exhumálásáról – mondja dr. Susa Éva igazságügyi antropológus, aki több mint harminc éven át kutatta a témát, és számos érintett hozzátartozóval beszélt. Megállapításait részletesen a Megkészt végtiszteesség című könyvében fejtette ki. – Akkor sorolták fel az első, jeltelen sírokba került polgári áldozatok neveit is, sőt közölték: aki tudni akarja, hol fekszik az elveszített hozzátartozója, kérhet exhumálást, azonosítást. Nagy Imrék újratemetése idején számos igazságügyi exhumálási igény érkezett, amelyek végrehajtásában a Kozma utcai börtön nyilvántartó könyve is a segítségünkre volt. Igaz, felcserélések miatt nem mindenkit találtunk meg ott, ahol a feljegyzések szerint lennie kellett volna.

Nagy Imre és sorstársai exhumálásán a megbízott szakértői csoport az Országos Rendőr-főkapitánysággal együttműködésben dolgozott, az azonosításokat igazságügyi szakértők, orvos, antropológus segítségével végezték. A rendszerváltoztatás szimbolikus eseményét, az 1989. június 16-i Nagy Imre-újratemetést követően több mint száz további áldozat esetében kértek a hozzátartozók kihantolást, exhumálást, ennek köszönhetően

a családok visszakapták szeretteik földi maradványait, és lebonyolíthatták a végső búcsú méltó szertartását. Bruszniai Árpád kivégzett mártír tanárt újratemették a 301-es parcellába, míg másokat családi sírkertben helyeztek végső nyugalomra.

– Igazságügyi exhumálás esetén a sírhely felbontása, a csontmaradványok kiemelése, fizikai-antropológiai módszerekkel való azonosítása történik biológiai tulajdonságok, életkor, betegségek, testmagasság alapján – magyarázza a szakember. – Ezekben az esetekben is meg tudtuk figyelni, hogy a holttesteket milyen mélyre temették, milyen helyzetben feküdtek, mi és hogyan volt elhelyezve a koporsóban. Így nagyon sok információt kaptunk az akkori eltemetési módokról, valamint arról, hogy az eltemetők miképp viszonyultak az ’56-os áldozatokhoz. Sajnos nem temették őket olyan mélyre, mint kellett volna, hányaveti módon rakták bele a testeket a koporsókba, sok esetben hasra fektetve, vagyis igen-csak méltatlan módon.

Az áldozatokra ma a Nemzeti Gyászparkban emlékezhetünk, amely az Új Köztemető három parcelláját, a 298-ast, a 300-ast és a 301-est foglalja magában. A 298-as parcellába az 1945 után börtönökben kivégzett, internálótáborban elhunyt személyek kerültek. A 301-es első soraiban sem csak ’56-osok, hanem az 1951–1953 közötti véres diktatúra kivégzettjei is nyugszanak, akiket sok esetben nem a saját nevükön temettek el. A 301-es az Új Köztemető utolsó parcellája az északi csücsökben, csaknem három kilométerre a bejárattól, azaz igazán eldugott helyen található. A megtorlás Budapesten kívül eltemetett halottjai közül sokan a váci, a márianosztrai vagy a sopronkőhidai rabtemetőben nyugszanak. ◆

SZÖVEG –
SCHUSTER BARBARA

A XX. SZÁZAD GYÓGYULÁSA

Nemzetünk történelmi eseményei nem pusztán száraz tények a tankönyvek lapjain, hanem máig ható, mindannyiunk életét befolyásoló erők, amelyek akár anélkül is befolyásolják személyes sorsunkat, hogy annak tudatában lennénk. *Békési Tímea* gyázkísérővel az 1956-os eseményekhez kapcsolódó veszteségélményeket és azok következményeit jártuk körül.

Nyíri Lajos és András a londoni Regents Parkban, menekülésük után néhány nappal, 1956. november 11-én

Szovjet propagandakönyvek égetése Budapesten, 1956 november 1-jén

◆ A családterápiás üléseken lényegében a XX. századot gyógyítjuk, hiszen olyan század volt ez, amelyben egymást érték a traumatikus történelmi események – mondja a szakember. Ezek javarészt feldolgozatlanul rakódtak egymásra, és most valamit kezdenünk kell velük. A történelem mindig az egyéni történetekből áll össze, ezért én minden klienset arra kérek, hogy dolgozzunk a családfájával, a felmenőivel, hiszen azok az ő életében is fontos szerepet játszanak.

Egy krízis eszenvedése önmagában nagy energiákat igénylő, komoly belső munka. A történelmi traumáknál azonban adódhatnak olyan tényezők, amelyek gátolják, nehezítik a feldolgozás folyamatát. Ilyen például az átpolitizálás veszélye, hiszen sokszor az aktuálpolitika határozza meg az események narratíváját. Az ötvenhatos események feldolgozásával kapcsolatban az egyik legnagyobb tragédia, hogy az 1956 októberében történeteket egészen 1989-ig ellenforradalomnak hívták. Nemzedékeknek kellett úgy élni, túlélni, hogy a rendszer semmissé tette mindazt, ami valójában történt. Ezzel nemcsak az áldozatok – a halottak, a börtönbe vetettek – tetteit vitatták el, hanem a családtagok veszteségét is, hiszen a hősök közül bűnösök lettek. Viszont a gyász megélésében szükség van arra, hogy ismereteink legyenek a veszteségről, az áldozatról, és minderről beszélhessünk is. A gyászból való gyógyulás egyik módja a kibeszélés. Ha ezt megtiltják, vagy bármilyen módon akadályba ütközik, az komoly elakadást okozhat. Ugyanígy, ha egy családban különböznek a politikai nézetek, valamint a történelmi események megítélése – a II. világháború után sem volt ez ritka –, akkor szintén nehezített lehet a gyász folyamata.

A fájdalom mellett megjelenhet a harag, vagy akár az önvád is: „*ha rám hallgatott volna*”, „*ha nem ment volna oda*”. A gyászban hasznos, ha meg lehet élni a haragot, de nem szerencsés, ha a folyamat megreked itt. Az elhallgatás, a titkok ugyanis nagyon károsak. Akármilyen tragikus eseményről van szó, a gyereket például nem szabad övni attól, hogy elmondjuk neki a történeteket, mert ő csak azzal tud valamit kezdeni, amit ismer, amiről van információja. A pszichológia ismeri a láthatatlan lojalitás vagy a sorsiméltás jelenségét, amely akkor is megjelenik, ha tabusítják a történeteket. Ha tudom, hogy a nagyapámat elhurcolták, börtönbe vetették, kényszermunkára vitték, akármilyen fájdalmas is, de ezzel tudok mit kezdeni. Hasonlóan nehezített volt az 1956 után külföldre emigráltak itthon maradt családtagjainak helyzete is: hiszen őket is veszteség érte,

amelyről nem volt szabad beszélniük, nem volt mód a kapcsolattartásra, az információszerzésre, a titkolózás pedig nagy terheket rótt a családokra, az egész közösségre.

JELÖLETLEN SÍROKBAN

Emellett beszélünk kell arról is, hogy 1956 őszén a halottak nem kaptak méltó temetést, tömegsírba, jelöletlen sírba vetették őket. Összevetve ezt azzal, hogy a magyar kultúrában ekkoriban még a koporsós temetés volt jellemző, sőt, még gyakran háznál ravataloztak fel az elhunytakat, mert legtöbbször otthon haltak meg, nagyon élesen kirajzolódik, hogy mekkora fájdalom érte a hozzátartozókat.

A gyászfeldolgozásnak fontos állomása az elkészítés, az utolsó út rítusa, amelyet az egyén, a család nem egyedül él meg, hanem közösségben, a többiek támogatása mellett, ezt vették el akkor az érintettektől.

Békési Tímea, aki képzésben lévő családi tanácsadó, gyászkísérő és metamorphoses meseterapeuta is, azt vallja, a családnak mindenképp meg kell élnie a veszteséget, még akkor is, ha – bármely okból – elszigetelten él. A családtagoknak saját – el nem vitatható – hiedelmeikre, szokásaikra, értékeikre kell építkezniük, egyszerűen meg kell lennie számukra annak a szabadságnak, amely lehetővé teszi, hogy emlékezzenek. A temetői megemlékezés és a gyászév rítusai is segíthetnek. Fontos megélni az első karácsonyt, az első családi ünnepet a szeretett személy nélkül, és érdemes az emlékezéshez saját szimbólumokat is teremteni. Elfojtás helyett így lesz helye a gyásznak, a sírásnak, a szomorúságnak is.

Az 1956-os események valamilyen módon minden magyar családot érintettek, illetve még ma is érintik, hiszen mindannyiunk felmenői éltek ekkor. Meg lehet nézni, mit őriz a család emlékezete. A kamaszok számára különösen fontos az identitáskeresés. „*Honnan jövök?*” „*Ki vagyok?*” „*Kik az elődeim?*” – ezek lényeges kérdések. Fontos a személyes és hiteles történetmesélés, a szülők és a nagyszülők által elmondottak továbbadása. Minden családnak fontosak a gyökerei. ◆

SZÖVEG –
JEAN ORSOLYA

Több mint temető

Emlékező séták három helyszínen

A világ más tájain a híresebb városi temetők legalább annyira az élőké is, mint a holtaké. A helyre, ahol halottaink nyugszanak, érdemes nemcsak temetkezési helyként gondolni, hanem mint nemzeti emlékhelyre, ahol a sírok, a mauzóleumok, a szobrok a múlt történeteit idézik, és ahol különleges növény- és madárfajtaikat csodálhatunk meg.

◆ A REGÉNYES DÍSZTEMETŐ

A Fiumei Úti Sírkert Nemzeti Emlékhely

A Fiumei úti sírkert, amit 1885-ben dísztemetővé nyilvánítottak, nem egy szokványos temető: park, szoborpark és nemzeti emlékhely is, ahol a magyarok legnagyobbjai nyugszanak, és amely páratlan építészeti értékeket is rejt. De a nagy temetőkert arborétumnak is beillik.

A sírkert mintegy százhetven éves történelmével mára olyan kultuszhelyévé vált, mint a párizsi Père-Lachaise. A síremlékek jelentős része művészettörténeti érték, híres építészek, szobrászok alkotása. Külön parcellát kaptak például a művészek, a jakobinusok, az 1848-as és 1956-os forradalmak hősei, és hatalmas mauzóleum emlékeztet a pártállami idők halottkultuszára is.

Itt temették el Egressy Bénit, kísérték végső nyughelyére Vörösmarty Mihályt, és itt épült meg 1874-ben Batthyány Lajos mauzóleuma, a temető első nagy síremléke, amelyben a miniszterelnök és családja koporsói is megtekinthetők. A Fiumei úti sírkertben helyezték nyugalomra 1876-ban a „haza bölcsét”, Deák Ferencet, akinek Gerster Kálmán tervezte, hófehér Zsolnay csempével fedett mauzóleuma a temető szimbolikus középpontja lett. Itt nyugszik Kossuth Lajos, akinek temetése a dualizmus nagy eseménye volt: tizennyolc koszorús kocsival vitte az emlékezés virágait, amelyeket a nyolc fekete lóttól tizenhárom kocsival követett a halottal, majd a megemlékező tömeg, amelynek hömpölygő áradata a beszámoló szerint öt-hat kilométer hosszú volt.

A temető főbejáratával szemközt 1908-ban épült meg a Gerle Lajos és Hegedűs Ármin tervezte két árkádsor, amely környékével együtt a sírkert egyik leglátványosabb részévé vált. Itt helyezték örök nyugalomra Ady Endrét is 1919-ben, de itt nyugszik a nagy mesélő, Jókai Mór, és a „nemzet csalogánya”, Blaha Lujza is.

Deák Ferenc mauzóleuma

Vörösmarty Mihály síremléke

PEZSGŐZÉS A TEMETŐBEN

Jászai Mari síremléke 1915 óta áll a díszsoron, holott csak 1926-ban érte a halál. A legendás drámai színésznő nemcsak felállíttatta saját sírját, de rendszeresen látogatta, gondozta is, sőt a legenda szerint ide járt ki pezsgőzni a barátaival. Sírjára pedig saját sírversét vésette: „Jászai Mari volt, míg élt, a ki itt, ím céljához ért.”

A különleges atmoszférájú művészarcellákat a hatvanas évektől nevezik így, történetük azonban 1928-ig nyúlik vissza, amikor a sírkert egy kieső részén megkezdték a kialakításukat. Kiemelt helyet kaphattak itt a közélet, az irodalom, a tudomány és a művészetek terén jeleskedő személyek, intézményigazgatók is. Itt található, közel egymáshoz Móricz Zsigmond, Babits Mihály, Szabó Lőrinc sírja, távolabb Radnóti Miklóse, Kosztolányi Dezső és Karinthy Frigyesé is, akinek nyughelyét egy gyászoló nőalak jelzi. De meglátogathatjuk a volt színiigazgató, Tóth Imre sírját is, amely fölött az első Nemzeti Színház legnagyobb épen megmaradt darabja, egy oszlopcsonk áll.

A művészarcellákba – elnevezése ellenére – nemcsak művészeket, hanem orvosokat, tudósokat is temettek.

Itt volt nyughelye egy ideig *Semmelweis Ignác*nak és egy kevésbé ismert orvosnak, *Lengyel Árpád*nak is, aki a *Titanic* megmentésére érkező *Carpathia* hajón szolgált, és a szerencsétlenül járt utasok megmentésében vett részt.

RÓMEÓ ÉS JÚLIA

A sírkertben némely sírhelynek igencsak különleges története van. A Gundel család sírkövén olvasható **Máté Ilonka** neve. A Grünblatt kereskedőcsalád egyetlen lánya, egy festőiskola növendékéként ismerkedett meg **Göröncsér-Gundel Jánossal** (1881–1908), a vendéglős fiával. A fiú egy bordeaux-i borkereskedő cégnél volt gyakornok, de a festői pálya vonzotta. A fiatalok egymásba szerettek, ám házasságkötésük elé akadályokat gördítettek, ezért kettős öngyilkosságot követtek el. Csak a fiú halt meg. A lány felépült, de csupán szerelme sírjánál talált vigaszt, majd hamarosan követte őt a halálba. **Gundel János** mellé temették. Azóta is a sírkert **Rómeó és Júliájaként** tartják őket számon.

A temető honlapján sok tippet olvashatunk ajánlott bejárési útvonalakról, de hétvégenként ingyenes vezetett sétákon is felfedezhetjük a sírkertet.

MŰEMLÉK ÉS TEMETŐ

A Salgótarjáni utcai zsidó temető

A VIII. kerületi Salgótarjáni utcában található kis zsidó temetőben, amelyet 1874-ben a Kerepesi úti sírkertből választottak le érintetlen földterületként, már régóta nem temetkeznek, lezárt temetőnek számít, 2002 óta a teljes területe műemlék.

Ebben a temetőben a temetések a Pest városában 1788 és 1950 között önálló egyesületként működő Chevra Kadisa, a XIX. század egyik legtekintélyesebb neológ zsidó szervezete végezte. A II. világháború harcaiban a sírok egy részét súlyos károk érték, a temető több bombatalálatot is kapott. A sírkert pusztulása az 1960-as évektől felgyorsult, és a rendszerváltás után is folytatódott, értékeinek megmentése az utóbbi években kezdődött és jelenleg is tart.

A Salgótarjáni utcai temetőben nyugszik a dualizmus és a századforduló korának jó néhány zsidó származású híressége: politikusok, bankárok, nagyvállalkozók, gyárosok, a (neológ) zsidó hitélet fontos alakjai, de tudósok, sportolók és művészek is. Sőt, a gettó felszabadítását követően egy nagyobb sírba került nagyjából kétezerháromszáz halott is a holokauszt áldozatai közül.

Bejárati kapuzatát és a szertartási épületet a pályáját Lechner Ödön mellett kezdő, de a hazai modernizmus előfutárának is tartott Lajta Béla tervezte a Chevra Kadisa felkérésére. Később számos síremléket készített, de nem ő volt az egyetlen neves építész, aki mauzóleumot, kriptát vagy síremléket tervezett ide: Fellner Sándor, Quittner Zsigmond, Alpár Ignác, Hajós Alfréd és Vidor Emil nevét is említhetjük.

Lajta két legkülönlegesebb síremléke a Guttmann család méltóságsteljes oroszánfejekkel díszített, és a Sváb család koromfekete sasok által őrzött sírja. Ez a két szimbólum, az oroszán és a sas a temetőben több síremléken is felbukkan: az oroszán a hűséget, a hősiességet és a kitarítást szimbolizálja, a sas pedig az őrzés és az éberség megtestesítője.

A Salgótarjáni utcai temető neológ temető volt, így fordulhat elő, hogy keveredik egymással a szecesszió, a klasszicista stílus, az art deco, a magyar és a zsidó népi motívumok, vagy hogy legalább annyi a magyar felirat, mint a héber, sőt itt-ott még német nyelvű szövegekre is bukkanhatunk.

A Salgótarjáni utcai zsidó temető

Itt nyugszik, sőt az első híres halottja volt a temetőnek Horn Ede, az első zsidó származású államtitkár is. Szintén itt temették el Wahrmann Mórt, az Országgyűlés első zsidó képviselőjét, aki gazdasági szakemberként óriási munkát fektetett abba, hogy Pest, Buda és Óbuda Budapest néven egyesüljön.

Itt helyezték végső nyugalomra Kiss József költőt és Fényes Adolf festőművészt is. Weiss Manfréd neoklasszicista családi mauzóleuma a legnagyobb a temetőben. Bátyjával az 1880-as években szinte a semmiből hozták létre a hazai konzerv- és tölténygyártást, és ő alapított fiatalon elhunyt felesége emlékére Csepelen ingyenes szülőotthont, valamint egy kórházat a gyógyíthatatlan betegek ápolására. A turai kastélyt megépítő textilgyáros Schosberger család tagjai is ide temetkeztek, és itt nyugszik a Zwack-gyár alapítója, Zwack József és a szalámi-gyáros Herz család is.

A temető talán legkülönlegesebb kegyeleti emlékei a főként a falak mentén elhelyezkedő családi mauzóleumok. A legnagyobb, görög panteonra emlékeztető mauzóleum a hatvani cukor- és malomipart irányító Hatvany-Deutsch családé, akik koruk leggazdagabb mágánásai voltak. A dinasztia vagyonát megsokszorozó Hatvany-Deutsch Sándor fiai nem akarták folytatni apjuk vállalkozásait, ezért amikor megkérdezték tőle, hogy gyermekei mivel foglalkoznak, azt mondta: „Az egyik fest, a másik szintén bolond”. A „másik” volt Hatvany Lajos író, irodalomtörténész, a Nyugat című folyóirat és a magyar irodalom bőkezű mecénása.

A temetőbe nyitvatartási időben bármikor bemehe-tünk, és vezetett sétára is jelentkezhetünk.

A Nemzeti Gyászpark Látogatóközpont

A 298-AS, A 300-AS ÉS A 301-ES PARCELLA A budapesti Új Köztemető

A sírkertet 1886-ban nyitották meg, ez az ország legnagyobb területű temetője, amelyben 301 parcella található. Számsorban utolsó parcellája a leghíresebb, amely a mellette fekvő 298-as és 300-as parcellával együtt alkotja a Nemzeti Gyászparkot, Magyarország II. világháború utáni történelmének egyik legfontosabb szimbolikus terét.

A 298-as parcella

A 298-as parcellát 1944-ben vették használatba úgynevezett közsegélyes temetőként. A II. világháború lezárását követően, 1945-ben kezdték el börtönetemetőként is használni a háborús és népellenes bűnök miatt elítéltek temetésére. A későbbiekben ide kerültek a különböző köztörvényes bűncselekmények miatt elítélt személyek is, majd 1948 és 1952 között, a Rákosi Mátyás nevével fémjelzett kommunista diktatúra időszakában itt temették el – gyakran jeltelen sírokba – azok többségét, akik különböző politikai, koncepciók perék áldozataivá váltak.

A 301-es parcella

Miután a 298-as parcella betelt, 1952-ben kifejezetten börtönetemetőként kezdték használatba venni a szomszédos 301-es parcellát. A negyvenes évek végétől kialakult gyakorlatnak megfelelően a temetések itt is titokban történtek, és jeltelen sírokba helyezték el az elhunytakat. Az első tizenkét sorban olyan személyek sírjait találjuk, akik még 1956 előtt kerültek ide. A parcella sarkánál látható

Sándor István szalézi szerzetes emlékműve, akit 1953-ban egy egyházellenes koncepciók perben ítélték halálra és végeztek ki. Őt 2013-ban Ferenc pápa boldoggá avatta, az emlékművet pedig Erdő Péter bíboros, prímás, esztergom-budapesti érsek áldotta meg.

A tizenharmadik sortól kezdve található a 1956-os forradalmat követő megtorlások áldozatait: itt nyugszik Angyal István, a Tűzoltó utcai fegyveres csoport vezetője, Iván Kovács László, a Corvin közben harcolók parancsnoka, itt található Mansfeld Péter sírját, akit tizenegy nappal a tizenharmadik születésnapja után akasztottak fel, és ezzel ő lett a forradalmat követő megtorlások legfiatalabb áldozata.

A parcella egyik sarkában bukkanhatunk Nagy Imre miniszterelnök sírjára. Őt 1958-ban, a kivégzés helyszínén, a Kozmai utcai börtön Kisfogházának udvarán hantolták el. Később 1961-ben, a legnagyobb titokban hozták át ide a 301-es parcellába, ahol álnéven temették el. Az exhumálások során, 1989 tavaszán találták meg a miniszterelnök földi maradványait, és családjának kérésére 1989. június 16-án ide is temették vissza. Az esemény a rendszerváltás szimbolikus aktusává vált.

A 300-as parcella

A 300-as parcellát 1989-ben, Nagy Imre és társainak újratemetése kapcsán nyitották meg. Ugyanis – Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál és Szilágyi József – nem az eredeti sírjukba, hanem – a családok kérésére – a 300-as parcellába egy-egy díszsírhelyre kerültek. Ezt a parcellát azóta dísztemetőként használják, és olyan személyeket helyeznek itt örök nyugalomra, akik részt vettek az 1956-os forradalomban, és 1989 után hunytak el.

A Markó Béla által tervezett Nemzeti Gyászpark Látogatóközpontot 2016-ben adták át. Itt az egyéni és a csoportos látogatók számára a Nemzeti Örökség Intézete filmvetítésekkel, rendhagyó történelemórákkal és a parcellákban vezetett séták segítségével mutatja be az emlékhely és az itt nyugvók történeteit. ♦

Forrás: Nemzeti Örökség Intézete